

TO JEST FRAGMENT KSIĄŻKI
WYDANEJ NAKŁADEM

AGENCJI WYDAWNICZEJ

Z CAŁĄ NASZĄ OFERTĄ WYDAWNICZĄ MOŻNA
ZAPOZNAĆ SIĘ NA STRONIE:

agencjawydaawniczapdn.pl

.....

..... OPOWIADAMY O HISTORII MIEJSC, RZECZY I LUDZI

..... DOKUMENTUJEMY, BY OCALIĆ OD ZAPOMNIENIA

..... NASZE KSIĄŻKI DAJĄ WIEDZĘ I REFLEKSJĘ

agencjaPDN
wydaawnicza

Robert Romuald Kufel

Cmentarze wyznaniowe do 1945 roku w granicach województwa lubuskiego

Tom XX

Powiat nowosolski
Gminy Nowa Sól i Otyń

Agencja Wydawnicza „PDN”
Zielona Góra 2025

Recenzent
ks. prof. dr hab. Bernard Kołodziej TChr (WT UAM)

Tłumaczenie
Katarzyna Trychoń-Cieślak

Projekt okładki
Aleksandra Adamczyk
sunodia.dtp@gmail.com

Fotografie i tekst
ks. Robert R. Kufel

Skład
Krzysztof Garbacz

© Copyright by Robert Romuald Kufel 2025

Wydanie I
ISBN 978-83-960329-9-7

Wydawca
Agencja Wydawnicza „PDN”
Zielona Góra
kontakt@agencjawydawniczapdn.pl
www.agencjawydawniczapdn.pl

Druk i oprawa
TOTEM.COM.PL
Inowrocław

Zdjęcia na okładce
Jedno z epitafiów umieszczonych na elewacji kościoła w Otyniu (przód)
Kościół parafialny w Ługach (tył)

Podczas przygotowywania publikacji skorzystano z kart cmentarzy przechowywanych w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Zielonej Górze. Autorzy: R. Awzan i E. Lukas

Wstęp

Cmentarze od wieków stanowiły integralną część społeczności zarówno w Europie, jak i na całym świecie. Były one miejscem pochówku zmarłych, ale również pełniły inne funkcje społeczne i religijne. Zazwyczaj zakładane były w pobliżu kościołów lub kaplic, co symbolizowało łączność między życiem a śmiercią oraz pomiędzy ziemią a niebem. Często miały symboliczne znaczenie, a ich układ i architektura mogły odzwierciedlać wierzenia religijne oraz kulturowe. Krzyże, nagrobki, a nawet układ grobów mogły wyrażać różne aspekty wiary i postrzegania świata. Również praktyki pogrzebowe różniły się w zależności od regionu, wiary i kultury. W niektórych miejscach popularne było kremowanie zmarłych, podczas gdy w innych preferowano pochówki tradycyjne. Z zachowanych do czasów nam współczesnych układów nekropolii można zaobserwować wyraźne odróżnienie między grobami osób bogatych i wpływowych, a tymi biedniejszymi. Bogatsi mogli sobie pozwolić na bardziej okazałe nagrobki i lepsze lokalizacje na cmentarzu. Nekropolie, o charakterze religijnym, wojskowym, jak również świeckim, zakładano zarówno w wielkich miastach, jak też w niewielkich wsiach. Najczęściej stanowiły one miejsce spoczynku lokalnej wspólnoty, a w czasach wojny również poległych żołnierzy.

Niniejszy tom rozpoczyna publikację cmentarzy wyznaniowych do 1945 r. na terenie powiatu nowosolskiego, który znajduje się w zachodniej Polsce w województwie lubuskim. Powstał w 1999 r. w ramach reformy administracyjnej kraju. Siedzibą władz powiatowych jest miasto Nowa Sól. Położony jest w następujących regionach fizycznogeograficznych: Obniżenie Nowosolskie, Pradolina Głogowska, Wzgórze Dalkowskie i Wał Zielonogórski nad Odrą. Powiat o powierzchni 770,7 km² zamieszkuje 85 733 osób (dane z 2020 r.).

W skład powiatu wchodzi następujące jednostki administracyjne:

gmina miejska Nowa Sól

gminy miejsko-wiejskie: Bytom Odrzański, Kożuchów, Nowe Miasteczko i Otyń

gminy wiejskie: Kolsko, Nowa Sól i Siedlisko

miasta: Nowa Sól, Bytom Odrzański, Kożuchów, Nowe Miasteczko i Otyń.

W publikowanym tomie uwzględniono materialne pozostałości po przedwojennych ewangelickich i katolickich miejscach spoczynku w gminach: Nowa Sól – Wiejska, Nowa Sól – Miasto i Otyń.

W tym tomie wyszczególniono 27 cmentarzy. Siedem z nich znajduje się na terenie przykościelnym: Lubięcín pw. św. Katarzyny (Liebenzig), Ługi (Friedersdorf), Niedoradz (Nittritz), Nowa Sól pw. św. Michała (Neusalz), Otyń pojezuicki (Deutsch

Wartenberg), Otyń pw. Podwyższenia Krzyża Św. (Deutsch Wartenberg) i Rudno (Rauden). Pozostałe zniszczono i zdewastowano. Obecnie zewnętrznymi znakami po dawnych miejscach pochówków są np. fragmenty porozbijanych nagrobków, betonowe obramowania grobów, słupki ogrodzeniowe oraz częściowo zachowany stary drzewostan oraz dziko rosnące kwiaty i krzewy. Na każdym cmentarzu pozostały ślady ingerencji złych ludzi, którzy w poszukiwaniu „skarbów” naruszyli wieczny spokój zmarłych.

Na szczególną uwagę w obu nowosolskich gminach zasługuje powojenne wykorzystanie dawnych cmentarzy i ich otoczenia, gdyż z 27 uwzględnionych w tym tomie, aż 16 cmentarzom przywrócono pierwotne ich znaczenie i przystosowano je do potrzeb grzebalnych. Można rzec, że dano im drugie życie, które na etapie ziemskim kończą kolejni mieszkańcy gmin: Nowa Sól i Otyń.

I choć dawne cmentarze na terenie obu gmin, nie zachowały się w takiej formie, jakiej nadano im przed II wojną światową, zasługują na ludzki szacunek i ocalenie od zapomnienia.

Vorwort

Friedhöfe waren seit Jahrhunderten ein fester Bestandteil der Gesellschaft sowohl in Europa als auch auf der ganzen Welt. Sie dienten als Bestattungsstätte für Verstorbene, erfüllten aber auch andere soziale und religiöse Funktionen. Sie wurden typischerweise in der Nähe von Kirchen und Kapellen angelegt und symbolisierten die Verbindung zwischen Leben und Tod sowie zwischen Erde und Himmel. Da sie oft symbolische Bedeutung hatten, sollten deren Gestaltung und Architektur religiöse und kulturelle Überzeugungen widerspiegeln. Kreuze, Grabsteine und sogar die Anordnung der Gräber konnten verschiedene Aspekte von Glauben und Weltanschauung zum Ausdruck bringen. Auch die Bestattungspraktiken variierten je nach Region, Glauben und Kultur. Mancherorts war Feuerbestattung populär, während man anderswo traditionelle Bestattungen bevorzugte. Die Anordnungen der bis heute erhaltenen Friedhöfe lassen die Gräber der Wohlhabenden von denen der Armen unterscheiden. Die Reichen konnten sich eindrucksvollere Grabsteine und bessere Lage innerhalb des Friedhofs leisten. Religiöse, militärische und säkulare Nekropolen entstanden sowohl in Großstädten als auch in kleinen Dörfern. Sie dienten meistens als Ruhestätte für lokale Bevölkerung, aber auch für die in Kriegszeiten gefallenen Soldaten.

Mit diesem Band beginnt die Veröffentlichung der bis 1945 bestehenden religiösen Friedhöfe im Kreis Nowa Sól (Neusalz) im Westen Polens in der Woiwodschaft Lubuskie (Lebus). Dieser Kreis wurde 1999 im Rahmen der Verwaltungsreform des Landes gegründet. Verwaltungssitz der Kreisbehörden ist die Stadt Nowa Sól (Neusalz). Der Kreis liegt in folgenden physikalisch-geografischen Regionen: Obniżenie Nowosolskie (die Neusalzer Senke), Pradolina Głogowska (Glogauer Urtal), Dalkowskie Wzgórza (Dalkauer Hügel), Wał Zielonogórski nad Odrą (Grünberger Wall an der Oder). Dieser Kreis hat eine Fläche von 770,7 km² und zählt (nach dem Stand von 2020) 85 733 Einwohner.

Der Kreis Nowa Sól (Neusalz) besteht aus folgenden Verwaltungseinheiten:

Stadtgemeinde Nowa Sól,

Stadt-Land-Gemeinden: Bytom Odrzański, Kozuchów, Nowe Miasteczko und Otyń,

Landgemeinden: Kolsko, Nowa Sól und Siedlisko,

Städte: Nowa Sól, Bytom Odrzański, Kozuchów, Nowe Miasteczko und Otyń.

Der vorliegende Band beinhaltet materielle Überreste evangelischer und katholischer Grabstätten aus der Vorkriegszeit in folgenden Gemeinden: Landsgemeinde Nowa Sól, die Stadt Nowa Sól und Otyń.

In diesem Band sind 27 Friedhöfe beschrieben. Sieben davon befinden sich auf den Kirchengeländen nämlich: an der Kirche zu hl. Katharina in Lubięcín (Liebenzig), in Ługi (Friedersdorf), in Niedoradz (Nittritz), bei der St. Michael-Kirche in Nowa Sól (Neusalz), bei der ehemaligen Jesuitenkirche in Otyń (Deutsch Wartenberg), bei der Kirche zur Erhöhung des Heiligen Kreuzes in Otyń (Deutsch Wartenberg) und in Rudno (Rauden). Die anderen Friedhöfe wurden zerstört und verwüstet. Zu den äußeren Zeichen ehemaliger Begräbnisstatten zählen heute noch Fragmente zerbrochener Grabsteine, Grabeinfassungen aus Beton, Zaunpfähle sowie teilweise erhaltene alte Bäume, Wildblumen und Sträucher. Auf jedem Friedhof finden sich Spuren des Eingreifens böser Menschen, die auf der Suche nach „Schätzen“ die ewige Ruhe der Toten störten.

Besondere Aufmerksamkeit verdient die Nachkriegsnutzung ehemaliger Friedhöfe und deren Umgebung in beiden Neusalzer Gemeinden. Von den 27 in diesem Band behandelten Friedhöfen wurden 16 restauriert und an Bestattungsbedürfnisse angepasst. Man könnte sagen, diese Friedhöfe hätten ein zweites Leben erhalten und können nun für die Bewohner der Gemeinden Nowa Sól und Otyń, die ihr irdisches Leben beendet haben, dienen.

Obwohl ehemalige Friedhöfe in den beiden Gemeinden nicht mehr in der Gestalt, wie sie vor dem Zweiten Weltkrieg aussahen, erhalten sind, verdienen sie menschlichen Respekt und die Rettung vor dem Vergessen.

GMINA NOWA SÓL

Ciepielów (*Tschöplau, Waldruh*)

Cmentarz wiejski

Cmentarz ewangelicki założony w II połowie XIX wieku poza miejscowością na skraju lasu, na rzucie prostokąta z aleją lipową na osi głównej o powierzchni około 0,30 ha. Po zakończeniu II wojny światowej i wysiedleniu Niemców cmentarz został opuszczony, a z czasem zdewastowany i rozplantowany. Obecnie jego teren służy do pochówków miejscowej ludności.

Ländlicher Friedhof

Evangelerischer Friedhof, in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts am Waldrand außerhalb des Dorfes auf einem viereckigen Grundriss angelegt, mit einer Lindenallee auf der Hauptachse, etwa 0,30 ha groß. Nach der Beendigung des Zweiten Weltkriegs und Vertreibung der Deutschen verlassen und später im Laufe der Zeit verwüstet und eingeebnet. Gegenwärtig dient sein Gelände für Bestattungen der lokalen Bevölkerung.

Dąbrowno (*Eichau*)

Cmentarz wiejski

Cmentarz ewangelicki założono na początku XX wieku za miejscowością na niewielkim wzniesieniu w otoczeniu lasu na rzucie kwadratu. Po wojnie został całkowicie zniszczony i pozbawiony nagrobków. Wśród rosnących drzew i dzikich zarośli zachowało się kilkanaście rozbitych fragmentów nagrobkowych.

Ländlicher Friedhof

Evangelerischer Friedhof, zu Beginn des 20. Jahrhunderts auf quadratischem Grundriss angelegt, außerhalb des Dorfes auf einem kleinen Hügel gelegen und vom Wald umgeben. Nach dem Krieg vollständig zerstört. Es sind keine Grabsteine mehr vorhanden. Unter wachsenden Bäumen und Wildgebüsch sind etwa ein Dutzend zerbrochene Fragmente von Grabsteinen erhalten.

Kielcz (*Költsch*)

Cmentarz wiejski

W II połowie XIX wieku na skraju wsi powstał ewangelicki cmentarz, na którym wzniesiono drewnianą dzwonnice. Założono go na planie prostokąta. Po wojnie zaadaptowano teren niegrzebalny przez Niemców na pochówki miejscowej ludności. W starej części pozostało kilka czytelnych nagrobków.

Ländlicher Friedhof

In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts entstand am Rande des Dorfes evangelischer Friedhof, auf dem ein Holzglockenturm errichtet wurde. Der Friedhof wurde auf einem viereckigen Grundriss angelegt. Nach dem Krieg wurde das Gelände, das von den Deutschen unbegraben blieb, für die Bestattungen der örtlichen Bevölkerung adaptiert. Im alten Teil sind einige lesbare Grabsteine erhalten geblieben.

Lipiny (*Lippen*)

Cmentarz wiejski

Cmentarz ewangelicki powstał II połowie XIX wieku położony we wsi po prawej stronie drogi do Stanów. Rozplanowano go na rzucie wydłużonego trapezu. Po 1945 roku przekształcono go na miejsce grzebalne powojennych mieszkańców wsi. Pozostawiono kilka czytelnych nagrobków z przełomu XIX i XX wieku, które sąsiadują ze współczesnymi pochówkami. Niektóre fragmenty potłuczonych lub uszkodzonych nagrobków umieszczono w rogu cmentarza.

Ländlicher Friedhof

Evangelerischer Friedhof aus der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts, im Dorf auf der rechten Seite der nach Stany (Aufhalt) führenden Straße gelegen. Auf dem Grundriss eines verlängerten Trapezes angelegt. Nach 1945 in eine Bestattungsstätte für die Nachkriegsbewohner des Dorfes umgewandelt. Man hat einige lesbare Grabsteine aus der Wende des 19. zum 20. Jahrhundert gelassen und sie befinden sich in der Nachbarschaft der gegenwärtigen Gräber. Manche Fragmente der zerbrochenen bzw. beschädigten Grabsteine hat man in der Ecke des Friedhofs aufgestellt.

Nowa Sól (*Neusalz*)

Katolicki cmentarz przykościelny św. Michała

O becny kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła zbudowano w latach 1591-1596 jako zbór ewangelicki. Jego fundatorem był cesarski zarządca dóbr solnych Daniel Preuss. Zbór stanowił budowlę halową z czworoboczną wieżą od zachodu. W 1651 roku katolicy przejęli kościół i rozbudowali go od północy. W 1782 roku wzniesli kruchtę od strony południowej. W latach 1872-1880 powiększyli świątynię o murowaną zakrystię. Kamienno-ceglany kościół pw. św. Michała Archanioła jest budowlą jednonawową z apsydą nakrytą dachami dwuspadowymi i trójspadowymi. Wieżę ozdobioną pilastrami i profilowanymi gzymsami nakrywa hełm w kształcie ostrosłupa. Wewnątrz zachowały się sklepienia krzyżowo-kolebowe oraz XVIII-wieczne elementy wyposażenia: ołtarz główny, ołtarze boczne, ambona, chrzcielnica. Zarówno we wnętrzu jak i wokół kościoła chowano zmarłych. Wewnątrz znajduje się epitafium ks. Josepha Ignatza Sinnenreicha (+9.01.1827), który w latach 1784-1827 był proboszczem miejscowej parafii. Płyty, które umieszczono na niewielkim budynku przy plebanii, pochodzą ze spalonego przed 1945 roku kościoła w Długiem i stanowiły ekspozycję Kirchenmuseum założonego w latach 20. XX wieku oddziału Heimatmuseum w Neusalz. Wspomniany budynek wcześniej pełnił funkcję remizy.

Katholischer Kirchhof der St. Michael-Kirche

Die heutige Pfarrkirche zu St. Erzengel Michael wurde in den Jahren 1591-1596 als evangelische Kirche erbaut. Ihr Stifter war der kaiserliche Verwalter der Salzgüter, Daniel Preuss. Die Kirche war ein Saalbau mit einem viereckigen Turm an der Westseite. 1651 wurde die Kirche von Katholiken übernommen und von ihnen an der Nordseite erweitert. 1782 bauten sie auf der Südseite die Vorhalle und 1872-1880 entstand gemauerte Sakristei. Die aus Stein und Ziegeln errichtete Kirche zu St. Erzengel Michael ist ein einschiffiger Bau mit einer Apsis, die mit Sattel- und Dreispitzdächern bedeckt ist. Der mit Pilastern und profilierten Gesimsen verzierte Turm ist mit einer pyramidenförmigen Kuppel bedeckt. Im Inneren sind Kreuz- und Tonnengewölbe und Ausstattungselemente aus den 18. Jahrhundert erhalten: Hauptaltar, Seitenaltäre, Kanzel und Taufbecken. Sowohl in der als auch um die Kirche wurden die Toten begraben. Im Inneren befindet sich das Epitaph für Priester Joseph Ignatz Sinnenreich (†9.01.1827), der in den Jahren 1784-1827 Pfarrer der örtlichen Pfarrei war. Grabplatten wurden im Kirchenmuseum, einer Zweigstelle des in den 20er Jahren des 20. Jahrhunderts gegründeten Heimatmuseums in Nowa Sól (Neusalz) ausgestellt. Das erwähnte Gebäude diente früher als Feuerwache.

Nowa Sól (*Neusalz*)

Cmentarz braci morawskich

Cmentarz założono w II połowie XVIII wieku w południowej części miasta przy ul. Wrocławskiej na planie prostokąta o powierzchni około 1 ha. Od północy graniczył z ogrodem, a od południa z parkiem, założonym w II połowie XIX wieku, przynależnym do willi właściciela fabryki nici (obecnie park „Odra”). Cmentarz tworzył całość z domem modlitwy i osiedlem braci morawskich. Na cmentarz prowadziła żelazna brama z napisem: „Liebe und ihr sollt auch leben” (Miłość i wy też żyć będziecie). Po opuszczeniu miasta przez braci morawskich w 1945 roku cmentarz został zlikwidowany, a jego teren rozplantowany, z czasem przekształcony na park. W 2014 roku umieszczono tablicę pamiątkową. Trzy nagrobki następujących osób: Johanna Elisabeth Gebauerin (+1772), Georg Benjamin Brucin (+1793) i Johann Gottlieb Heinke (+1857) znajdują się w Muzeum Miejskim w Nowej Soli.

Friedhof der Mährischen Brüder

Der Friedhof in der Wrocławska-Straße wurde in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts im südlichen Stadtteil auf einem rechteckigen Grundriss mit einer Fläche von etwa 1 Hektar angelegt. Im Norden grenzte der Friedhof an einen Garten und im Süden an einen Park, der in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts angelegt wurde und zur Villa des Besitzers der Garnfabrik (derzeit der „Oder-Park”) gehörte. Der Friedhof bildete mit dem Bethaus und der Siedlung der Mährischen Brüder eine Einheit. Zum Friedhof führte ein Eisentor mit der Inschrift: „Liebe und ihr sollt auch Leben”. Nachdem die Mährischen Brüder 1945 die Stadt verlassen hatten, wurde der Friedhof liquidiert und sein Gelände geebnet und später in einen Park umgewandelt. Im Jahre 2014 wurde eine Gedenktafel angebracht. Im Stadtmuseum (Museum Miejskie) in Nowa Sól (*Neusalz*) befinden sich drei Grabsteine, nämlich von Johanna Elisabeth Gebauerin (+1772), Georg Benjamin Brucin (+1793) und Johann Gottlieb Heinke (+1857).

Przyborów (*Tschiefer, Zollbrücken*)

Cmentarz wiejski

Ewangelicki cmentarz z II połowy XIX wieku usytuowano za wsią w pobliżu kościoła Starej Odry na rzucie prostokąta. Po wojnie teren cmentarza oczyszczono z dawnych nagrobków i przystosowano na potrzeby grzebalne mieszkańców miejscowości. Pozostały ceglane słupki bramne i kilkanaście najstarszych płyt z piaskowca, które złożono w miejscu pamięci.

Ländlicher Friedhof

Evangelerischer Friedhof aus der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts, außerhalb des Dorfes in der Nähe des Flussbetts der Alten Oder, auf einem viereckigen Grundriss angelegt. Nach dem Zweiten Weltkrieg wurde das Friedhofsgelände von alten Grabsteinen befreit und an die Bestattungsbedürfnisse der lokalen Anwohner angepasst. Erhalten geblieben sind die gemauerten Torpfosten und etwa Dutzend der ältesten Sandsteingrabplatten, die an der Gedenkstätte aufgestellt sind.

Stany (*Aufhalt*)

Cmentarz wiejski

Ewangelicki cmentarz powstał na początku XX wieku po prawej stronie drogi prowadzącej do Nowej Soli. Rozplantowano go na rzucie niewielkiego trapezu. W 1945 roku mieszkańcy rozpoczęli pochówki, wykorzystując wolną przestrzeń. Z czasem usuwali stare groby, w miejsce których odbywały się kolejne pochówki. Usunięto resztę niemieckich nagrobków, a teren całkowicie rozplantowano. W 1991 roku wybudowano kościół pw. Objawienia Matki Bożej w Lourdes. Przy cmentarzu zachował się przedwojenny budynek, który służył za dom pogrzebowy.

Ländlicher Friedhof

Evangelischer Friedhof, zu Beginn des 20. Jahrhunderts auf der rechten Seite der Enach Nowa Sól (Neusalz) führenden Straße, auf dem Grundriss eines kleinen Trapezes angelegt. 1945 nutzten die Bewohner den freien Platz des Friedhofs und begannen mit neuen Beerdigungen. Im Laufe der Zeit wurden die alten Gräber geräumt und an deren Stelle fanden spätere Bestattungen statt. Die restlichen deutschen Grabsteine wurden entfernt und das Gelände wurde vollständig eingeebnet. 1991 ist die Kirche zur Erscheinung der Mutter Gottes in Lourdes erbaut worden. In der Nähe des Friedhofs ist ein Vorkriegsgebäude, das als Trauerhaus diente. erhalten geblieben.

GMINA OTYŃ

Bobrowniki (*Bobernig*)

Cmentarz wiejski

Ewangelicki cmentarz z II połowy XIX wieku usytuowano na początku wsi po prawej stronie drogi z Otynia. Założono do na rzucie wydłużonego prostokąta, z aleją klonów po osi, o powierzchni około 0,70 ha. Po wojnie został opuszczony i zdewastowany. Obecnie jest podzielony na część dawną (prawa strona) i użytkowaną przez mieszkańców wsi (lewa strona). Stare nagrobki i mogiły występują po obu stronach nowego ogrodzenia. Zachowało się kilka stojących pomników czytelnych oraz wiele przewróconych nagrobków bez tablic inskrypcyjnych. Są także kamienne obramowania grobów, marblitowe tablice, postumenty po nagrobkach i studnia z kołowrotem. Zrobiono także miejsce pamięci z wybranych tablic inskrypcyjnych i nagrobków.

Ländlicher Friedhof

Evangelerischer Friedhof aus der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts, am Anfang des Dorfes auf der rechten Seite der von Otyń (Deutsch Wartenberg) führenden Straße gelegen. Auf dem Grundriss eines länglichen Vierecks angelegt, mit einer Ahornallee entlang der Achse, etwa 0,70 ha groß. Nach dem Krieg verlassen und verwüstet. Derzeit ist er geteilt: in den alten Teil (rechts) und den von Dorfbewohnern genutzten Teil (links). Alte Grabsteine und Gräber sind auf beiden Seiten des neuen Zauns vorhanden. Erhalten sind einige noch stehende, lesbare Grabsteine sowie viele umgestürzte Grasteine ohne Inschrift. Außerdem gibt es noch Grabeinfassungen aus Stein, Marmortafeln, Grabsteinsockel und einen Brunnen mit Drehrad. Aus ausgewählten Inschriftentafeln und Grabsteinen entstand eine Gedenkstätte.

Niedoradz (*Nittritz*)

Cmentarz wiejski

Ewangelicki cmentarz z II połowy XIX wieku usytuowano poza zabudową na końcu wsi. Rozplanowano do na rzucie prostokąta o powierzchni około 1,40 ha. Po wojnie mieszkańcy wsi wykorzystali wolny teren w celach grzebalnych. Obecnie stara część jest pozbawiona nagrobków, a teren rozplantowany. Pozostały trzy stojące nagrobki, dwa w murze, kamienne obramowanie i kilka postumentów z piaskowca. Stara część porasta bluszcz i trawa.

Ländlicher Friedhof

Evangelischer Friedhof aus der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts, am Ende des Dorfes außerhalb der Gebäude, auf einem viereckigen Grundriss angelegt, ca. 1,40 ha groß. Nach dem Krieg nutzten die Einwohner dieses Dorfes das freie Gelände für die Bestattungen. Derzeit sind im alten Teil keine Grabsteine mehr vorhanden und das Gelände wurde eingeebnet. Erhalten geblieben sind nur drei stehende Grabsteine, zwei Grabsteine in der Mauer, Steineinfassung und mehrere Sandsteinsockel. Der alte Teil ist mit Gras und Efeu überwuchert.

Otyń (*Deutsch Wartenberg*)

Cmentarz przykościelny

Kościół parafialny pw. Podwyższenia Krzyża Św. ma średniowieczną metrykę. Pierwsza wzmianka pochodzi z 1323, a kolejna z 1376 roku. Pierwotna świątynia była budowlą jednonawową z prostokątnym prezbiterium. Obecny jej kamiennoceglany korpus pochodzi z lat 1585-1587, a wieża z 1676 roku. Dwa lata po pożarze, który wybuchł w 1702 roku, kościół odbudowano. W 1781 roku podwyższono wieżę. Należy wspomnieć runięcie wieży w 2012 roku, którą odbudowano. Bryłę świątyni tworzy nawa, niższe i węższe prezbiterium oraz kaplice, nad którymi znajdują się empory. Nad całością wznosi się dwuspadowy dach, a nad wieżą namiotowy hełm. Wewnątrz przeważa wyposażenie barokowe. Na uwagę zasługuje późnogotycka figura Matki Bożej, którą jezuici wywieźli z Klenicy w czasie potopu szwedzkiego. W 1866 roku firma Ludwiga Hartiga z Sulechowa wykonała organy. W latach 1927-1928 kościół ozdobiono 12 witrażami z wrocławskiej pracowni Adolpha Seilera. W nawie zachowały się cztery epitafia z XVI i XVII wieku. W niszy północnej elewacji znajduje się szesnastowieczna płyta nagrobna Doroty von Rechenberg i Sigismunda von Rothenburg. Wokół kościoła funkcjonował cmentarz, który rozplantowano.

Kirchhof

Die Pfarrkirche zur Erhöhung des Heiligen Kreuzes hat mittelalterlichen Ursprung. Die erste Erwähnung stammt aus dem Jahr 1323 und die nächste aus dem Jahr 1376. Die ursprüngliche Kirche war ein einschiffiger Bau mit einem rechteckigen Altarraum. Die heutige Stein- und Ziegelkonstruktion stammt aus den Jahren 1585-1587, dagegen ihr Turm aus dem Jahr 1676. Zwei Jahre nach dem Brand im Jahre 1702 wurde die Kirche wieder aufgebaut. 1781 ist der Turm erhöht worden. Erwähnenswert ist der Einsturz des Turms im Jahre 2012, der jedoch später wieder aufgebaut wurde. Der Körper der Kirche besteht aus einem Mittelschiff, einem niedrigeren und schmaleren Altarraum und Kapellen mit Emporen darüber. Das Ganze ist mit einem Satteldach und einer Zeltkuppel über dem Turm gedeckt. Im Inneren überwiegt die barocke Ausstattung. Aufmerksamkeit verdient die spätgotische Marienstatue, die die Jesuiten während der schwedischen Sintflut aus Klenica (Kleinitz) mitgenommen hätten. Im Jahr 1866 baute die Firma Ludwig Hartig aus Sulechów (Züllichau) die Orgel. In den Jahren 1927-1928 wurde die Kirche mit 12 Buntglasfenstern aus der Breslauer Werkstatt von Adolph Seiler geschmückt. Im Mittelschiff sind vier Epitaphe aus dem 16. und 17. Jahrhundert erhalten. In der Nische der Nordfassade befindet sich eine Grabsteinplatte für Dorothea von Rechenberg und Sigismund von Rothenburg aus dem 16. Jahrhundert. Rund um die Kirche gab es früher einen Friedhof, der dann eingeebnet wurde.

Spis treści

Wstęp	5
Gmina Nowa Sól	
Ciepielów (<i>Tschöplau, Waldruh</i>)	9
Dąbrowno (<i>Eichau</i>)	11
Kielcz (<i>Költsch</i>)	16
Lelechów (<i>Louisdorf</i>)	22
Lipiny (<i>Lippen</i>)	40
Lubieszów (<i>Liebschütz</i>)	56
Lubięcin (<i>Vikarey, obecnie Lubięcin Liebenzig</i>)	60
Nowa Sól (<i>Neusalz</i>)	72
Nowe Żabno (<i>Neu Tschau</i>)	84
Przyborów (<i>Tschiefer, Zollbrücken</i>)	111
Rudno (<i>Rauden</i>)	127
Stany (<i>Aufhalt</i>)	130
Stare Żabno (<i>Alt Tschau, obecnie dzielnica Nowej Soli</i>)	132
Wrociszów (<i>Heinzendorf</i>)	138
Gmina Otyń	
Bobrowniki (<i>Bobernig</i>)	152
Czasław (<i>Heydau</i>)	176
Koserz (<i>Kusser, Pleszówek, obecnie dzielnica Nowej Soli</i>)	193
Ługi (<i>Friedersdorf</i>)	194
Modrzyca (<i>Modritz, obecnie dzielnica Nowej Soli</i>)	215
Niedoradz (<i>Nittritz</i>)	228
Otyń (<i>Deutsch Wartenberg</i>)	238
Ważniejsza literatura	263

TO JEST FRAGMENT KSIĄŻKI
WYDANEJ NAKŁADEM

AGENCJI WYDAWNICZEJ

Z CAŁĄ NASZĄ OFERTĄ WYDAWNICZĄ MOŻNA
ZAPOZNAĆ SIĘ NA STRONIE:

agencjawydaawniczapdn.pl

.....

..... OPOWIADAMY O HISTORII MIEJSC, RZECZY I LUDZI

..... DOKUMENTUJEMY, BY OCALIĆ OD ZAPOMNIENIA

..... NASZE KSIĄŻKI DAJĄ WIEDZĘ I REFLEKSJĘ

agencjaPDN
wydaawnicza